

*Кіркоська І. С.,**кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри романської філології**Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара*

КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЗАСОБІВ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ФУТУРАЛЬНОГО ЗНАЧЕННЯ В ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОМУ ДИСКУРСІ НА МАТЕРІАЛІ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню КФ, що передбачає врахування стилістичного, лексико-граматичного та комунікативного контекстів її вираження на матеріалі франкомовного офіційно-ділового дискурсу.

Мета статті полягала в розгляді стильових та комунікативних особливостей офіційно-ділового типу дискурсу, дослідженні основних комунікативних стратегій, що наявні в цьому типі дискурсу, визначенні типів футуральної семантики в офіційно-діловому типі дискурсу на матеріалі французької мови та виявленні їх комунікативного потенціалу.

Методи дослідження. У статті застосовується системний підхід до дослідження КФ: методика інтерпретаційного аналізу для виокремлення модусних компонентів та окремих модальних значень КФ, метод семантичної генералізації для дослідження вживання часових форм КФ, контекстуальний та функціонально-стилістичний аналізи для виявлення семантики КФ в окремих мікроконтекстах.

В основу комунікативно-прагматичного аналізу офіційно-ділового типу дискурсу, що реалізують КФ, покладено поняття стратегій і тактик мовленнєвого спілкування, загального контексту продукування висловлювання та комунікативної мети мовця, що реалізовано в межах окремого мовленнєвого акту. Офіційно-діловий дискурс інтерпретовано як окремий тип дискурсу – корелят офіційно-ділового стилю. Реалізація комунікативно-прагматичного ефекту в офіційно-діловому типі дискурсу відбувається за рахунок поєднання семантико-стилістичного та контекстологічного аналізу висловлювання. Аналіз фактичного матеріалу засвідчив, що основною функцією цього типу дискурсу є регламентувально-приписна. Основними типами футуральної семантики в офіційно-діловому типі дискурсу є «майбутнє позачасове», «майбутнє-констатація», «майбутнє-планування» та «майбутнє точкове». Основними комунікативними стратегіями, що наявні в цьому дискурсі, є інформування, волітвнє спонування, керування (колективом, особою, громадянами). В межах офіційно-ділового дискурсу форми категорії футуральності передають конструктивні модуси дійсності, його футуральний потенціал переважно перебуває в темпоральній площині футурального презентса.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні вираження КФ у різних типах мовленнєвих актів: емоційно-оцінних, декларативних, директивних, комісивних, репрезентативних, зокрема побажань, дозволів, порад, натяків. Крім того, перспективним є дослідження КФ у різних типах дискурсу, зокрема в езотеричному, кулінарному, рекламному, інтенціональному тощо.

Ключові слова: категорія футуральності, ділова сфера спілкування, офіційно-діловий дискурс, майбутній час, семантика футуральності, регламентувальна функція.

Постановка проблеми. Дослідники, які вивчають категорію футуральності в аспекті прагмалінгвістики [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 10], зазначають, що футуральність, окрім свого прямого значення (інтенції до дії/події у майбутньому), здатна передавати комунікативні наміри мовця, які не завжди збігаються з її первинним значенням. Аналіз комунікативно-прагматичних потенцій категорії футуральності забезпечує реалізацію багатьох мисленнєвих настанов у мовленнєвих актах: вимоги, наказу, прохання, побажання, привітання тощо. Таке тлумачення відсоує на другий план власне мовні властивості зазначеної категорії і більше спрямовується на аналіз функціонування форм категорії футуральності (далі – КФ) у мовленні з урахуванням певного контексту. Утім такий підхід не відповідає антропоцентричним тенденціям розвитку сучасного мовознавства, які надають більшій значущості у формуванні змісту висловлення саме суб'єктові мовлення.

Мета статті полягає у комплексному дослідженні КФ, яке інтегрує в собі стилістичний, лексико-граматичний та комунікативний контексти її вираження. Поставлена мета передбачає розв'язання таких завдань: 1) розглянути стильові та комунікативні особливості офіційно-ділового типу дискурсу; 2) дослідити основні комунікативні стратегії, наявні в офіційно-діловому типі дискурсу; 3) визначити типи футуральної семантики в офіційно-діловому типі дискурсу на матеріалі французької мови та розкрити їх комунікативний потенціал.

Методи та методики дослідження. У статті застосовується системний підхід до дослідження КФ, що знайшов своє відображення у використанні інтегративного підходу, а саме комплексного підходу до проблеми мовного значення досліджуваної категорії, методики інтерпретаційного аналізу (для виокремлення модусних компонентів та окремих модальних значень), методу семантичної генералізації для дослідження вживання часових форм. Для виявлення глибинної структури зі значенням майбутності використано операції дискурс-аналізу. Протягом дослідження виникла потреба у застосуванні контекстуального та функціонально-стилістичного аналізу. Важливим є те, що найвичерпнішим підходом до аналізу мовних явищ є прагматичний, який передбачає врахування всіх екстралінгвальних чинників, що відрізняють один комунікативний акт від іншого, всіх тонкощів взаємин між учасниками спілкування. Поряд з урахуванням сфери функціонування мови і мети комунікації особливого значення набуває вивчення впливу мовця на адресата через мовленнєвий акт і спонування його реакції у відповідь.

Компоненти КФ разом з аспектуальними відтінками здійснення дії в майбутньому мають потужний комунікативний

потенціал. Семантико-прагматичний потенціал висловлення з футуральною семантикою може тлумачитися як частина загального «потенціалу функціонування мовної одиниці» – найважливішого поняття в теорії функціональної граматики [11; 12; 13; 14].

В основу комунікативно-прагматичного аналізу типів дискурсу, що реалізують КФ, покладено поняття стратегій і тактик мовленнєвого спілкування, загального контексту продукування висловлювання та комунікативної мети мовця, що зrealізовано в межах окремого мовленнєвого акту. Однак реалізація комунікативно-прагматичного ефекту в окремому типі дискурсу подекуди відбувається за рахунок поєднання семантико-стилістичного та контекстологічного аналізу висловлювання.

Запропоноване дослідження мовної репрезентації КФ ґрунтуватиметься на ілюстративному матеріалі в межах офіційно-ділового типу дискурсу, а не на матеріалі окремих типів мовленнєвих актів, які є його невід'ємною частиною. Такий підхід є виправданим тому, що теорія мовленнєвих актів, породивши багато цікавих ідей, не може адекватно інтерпретувати живе розмовне або письмове художнє мовлення. Утім функційний аспект цієї теорії дозволяє використовувати її потенціал для вивчення структури дискурсу. У науковій літературі наявна думка про те, що теорія мовленнєвих актів є підмурівком дискурсивного аналізу [15; 16].

Специфіка ділового спілкування полягає в тому, що незалежно від того, хто є безпосереднім укладачем документа й кому безпосередньо його адресовано, офіційним автором та адресатом документа майже завжди є організація загалом. Характерною рисою ділового спілкування є тематична обмеженість кола завдань, що вирішує організація, а це є наслідком певної стабільності її функцій. Специфіка офіційно-ділового стилю полягає в певних стильових рисах (ознаках), що притаманні лише йому.

Офіційно-діловий дискурс має свою чітку систему мовних засобів (мовні кліше, відповідна термінологія, перформативи, спонукальні конструкції, формули мовленнєвого етикету), що увиразнюють стереотипність і трафаретність офіційно-ділового спілкування. Основними рисами офіційно-ділового стилю є нейтральний тон викладу змісту, точність та ясність, документальність, наявність усталених одноманітних мовних зворотів, сувора регламентація тексту. Ці ознаки є визначальними у формуванні системи мовних одиниць і прийомів використання в текстах ділових (управлінських) документів.

Комунікативна сфера офіційно-ділового стилю створюється соціальними відносинами, які можна розділити на три основні типи: 1) відносини різних держав, міжнародних організацій; 2) відносини держави зі своїми суб'єктами; 3) відносини суб'єктів держави між собою. Наведені типи соціальних відносин постають у конкретних ситуаціях, кожній із яких відповідає певний вид документа.

До першого типу можна уналежити такі соціально-мовленнєві ситуації: переговори, наради, зустрічі голів урядів, урядових організацій, сесії та засідання міжнародних організацій. Як наслідок, підписуються конвенції, договори, угоди, протоколи про наміри, декларації, комюніке, а також статuti і хартії міжнародних організацій. До другого типу ситуацій належить функціонування держави, органів законодавчої та виконавчої влади, що зафіксовано в Конституції, законах, декретах, постановях уряду. Конфлікти між державою, законом та його суб'єк-

тами вирішуються судовими та адміністративними інстанціями, що закріплюються у спеціальних документах – постановях і рішеннях. Соціально-мовленнєві ситуації третього типу представлено діяльністю організацій, підприємств, фірм, приватних осіб, для забезпечення якої складаються договори, контракти, нотаріальні документи, йде ділове (комерційне) листування.

Виконуючи надзвичайно важливі для життя суспільства функції, офіційно-ділові документи зберігають актуальність протягом тривалого часу. Це зумовлює характер футуральної семантики, яку витлумачуємо як «майбутнє позачасове», та впливає, зокрема, на вибір дієслівних часів та частотність їх використання [17, с. 5]. У тексті Конституції домінуючим часом є *Présent de l'Indicatif*, тому що вона описує принципи організації, діяльності держави, які є чинними дотепер і будуть такими надалі в невизначеному майбутньому. Уживання форм *Présent* та *discours* + *infinitif* об'єктивує «майбутнє позачасове», наприклад:

Le Président de la République est élu à la majorité absolue des suffrages exprimés. Si celle-ci n'est pas obtenue au premier tour de scrutin, il est procédé, le quatorzième jour suivant, à un second tour. Seuls peuvent s'y présenter les deux candidats qui, le cas échéant après retrait de candidats plus favorisés, se trouvent avoir recueilli le plus grand nombre de suffrages au premier tour [18, р. 3]. Описувані факти є площиною футурального презенса з позачасовим значенням майбутності.

Вивченню граматичних способів вираження дії в текстах офіційно-ділового стилю присвячене дослідження І. Лісової. Так, авторка зазначає, що специфіка офіційних документів не передбачає часової локалізації дії. Виконуючи регламентувальну та приписувальну функції, закон фіксує чи скасовує дію на невизначено тривалий час [17, с. 6].

Наступним видом футуральної семантики, що закріплена за офіційно-діловим стилем, є «майбутнє-констатація». План майбутнього в текстах офіційно-ділового стилю представлено двома дієслівними часами *Futur simple*, *Conditionnel* у значенні *Futur simple* та дієприкметником у пасивній формі. Однак самі ситуації їх використання передбачають імпліцитно чи експліцитно виражену модальність усього висловлення, одним із засобів вираження якої стають зазначені граматичні форми, наприклад:

Loi 1803-03-08 L'étranger jouira en France des mêmes droits civils que ceux qui sont ou seront accordés aux Français par les traités de la nation à laquelle cet étranger appartiendra.

L'étranger, même non résidant en France, pourra être cité devant les tribunaux français, pour l'exécution des obligations par lui contractées en France avec un Français; il pourra être traduit devant les tribunaux de France, pour les obligations par lui contractées en pays étranger envers des Français [19];

...la parfaite connaissance d'une langue étrangère serait une des conditions requises pour tenir l'emploi proposé [20, р. 4].

Уживання майбутніх часів у цих ситуаціях є закономірним із погляду того, хто складає текст, оскільки всі дії та події, про які йдеться, мають відбутися через деякий час після написання тексту закону [17, с. 7]. Тобто *Futur simple* та *Futur antérieur* уживають й обираються з огляду на їх первинні функції розташування дії в плані майбутнього.

У кримінальному кодексі вживання майбутніх часів є характернішим для статей, що передбачають покарання за тяжкі правопорушення (*crimes, délits*), зокрема крадіжку, замах на життя, вбивство та ін. Найменш серйозні правопорушення (*contraventions*) та передбачені за них покарання

описано за допомогою *Présent* як основного часу. Теперішній час передає постійність процесу, зазначаючи в такий спосіб чисельність таких дій (перевищення швидкості, полювання без дозволу тощо). Прагнучи запобігти тяжким злочинам, законодавець говорить не як про такі, що здійснювалися (минулі часи) чи неминучі (теперішній час), а як про ймовірні, невизначені.

Таке майбутнє може потракуватися як «майбутнє-попередження або майбутнє-настанова». Проектуючи дію в майбутнє, автор тексту висловлює свою позицію про те, що є неприйнятним, що лише передбачається (функція *Futur simple*), а не констатується (функція *Présent*). Форма майбутнього часу об'єднує дві комунікативні настанови: передбачити, випередити дію та висловити своє ставлення до неї, постаючи засобом мовної економії, наприклад:

1. *Dans les cas prévus aux articles 113-6 et 113-7, aucune poursuite ne peut être exercée contre une personne justifiant qu'elle a été jugée définitivement à l'étranger pour les mêmes faits et, en cas de condamnation, que la peine a été subie ou prescrite.*

2. *Est présumé avoir agi en état de légitime défense celui qui accomplit l'acte: 1) Pour repousser, de nuit, l'entrée par effraction, violence ou ruse dans un lieu habité; 2) Pour se défendre contre les auteurs de vols ou de pillages exécutés avec violence.*

3. *Si l'acte en marge duquel doit être effectuée cette mention a été dressé ou transcrit dans une autre commune, l'avis sera adressé, dans le délai de trois jours, à l'officier de l'état civil de cette commune.*

4. *Si le procureur de la République s'oppose à ce changement, le demandeur, ou son représentant légal, peut alors saisir le juge aux affaires familiales [19].*

5. *L'étranger jouira en France des mêmes droits civils que ceux qui sont ou seront accordés aux Français par les traités de la nation à laquelle cet étranger appartient.*

6. *L'étranger, même non résidant en France, pourra être cité devant les tribunaux français, pour l'exécution des obligations par lui contractées en France avec un Français; il pourra être traduit devant les tribunaux de France, pour les obligations par lui contractées en pays étranger envers des Français [19].*

7. *...Ce dernier sera libre de partir quand il le souhaite dès lors qu'il aura atteint l'âge de départ en retraite et qu'il estimera avoir cotisé suffisamment de points [21].*

Законодавства різних країн (зокрема й Франції) є схожими в тому, що прийнятий кодекс застосовується лише до тих правопорушень, що було вчинено після набуття ним сили. Кодекс відіграє соціальну роль послання, попередження про змогу вчинення протиправної дії та покарання, що неминуче за ним настане. Окрім кримінального кодексу, розглянуто й інші законодавчі документи, які виявляють низку спільних рис, що характеризують «майбутнє-настанову». Значення, що вкладають у дієслівні форми, можна подати так: а) мета – модальне дієслово в *Présent* + *p.p.* або *pour* + *infinitif* (речення 1, 2); б) причина-наслідок – *Conditionnel* (речення 3, 4); в) дія, передбачувана законом, є ймовірною, але не імперативною – модальне дієслово *pouvoir* (речення 6); г) неминучий наслідок згідно з законом, що є обов'язковим – *Futur simple* (речення 5); д) результативна дія ймовірна, але за умови наявності темпорального аспекту *Futur antérieur* (речення 7).

Вирізняльною рисою цього майбутнього є його перенасичення модальними дієсловами *pouvoir* та *devoir*, що пояснюється, вочевидь, характером самого типу дискурсу.

Останнім типом семантики майбутності, що була зафіксована в офіційно-діловому стилі французької мови, є «майбутнє точкове». За допомогою точкового значення граматичного часу *Futur antérieur* граничних, акціональних дієслів (*commettre, avertir, fabriquer, arrêter, enlever*) формується значення неординарності ситуації. Одиночний характер дії посилено номінацією суб'єкта займенниками та іменниками однини. У такому значенні *Futur antérieur* представляє майбутню дію як таку, що передбачається, є ймовірною, але не обов'язковою, формує у висловленні модальність евентуальності, гіпотетичності, що може виявлятися в тексті закону як синонімічність умовного й означального підрядного, наприклад:

Très important: une fois que la préfecture vous aura remis l'attestation de demande d'asile, vous disposez de 21 jours pour ... contacté 0176505252 Une fois que l'OFPPRA aura reçu votre dossier de demande d'asile, vous recevrez une lettre ... [22].

Отже, офіційно-діловий тип дискурсу, що містить одиниці КФ, має значення «майбутнього позачасового», «майбутнього-констатації», «майбутнього-планування» та «майбутнього точкового». Основними комунікативними стратегіями, що наявні в цьому дискурсі, є інформування, волітивне спонування, керування (колективом, особою, громадянами). Беручи до уваги те, що офіційно-діловий дискурс належить до відцентрової інтерпретаційної моделі та передає конструктивні модуси дійсності, його футуральний потенціал перебуває в темпоральній площині футурального презенса, виконуючи в цьому разі регламентувальну приписну функцію.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні вираження КФ у різних типах мовленнєвих актів: емоційно-оцінних, декларативних, директивних, комісивних, репрезентативних, зокрема побажань, дозволів, порад, натяків. Крім того, перспективним є дослідження КФ у різних типах дискурсу, зокрема в езотеричному, кулінарному, рекламному, інтенціональному тощо.

Література:

1. Bally Ch. Syntaxe de la modalité explicite. Cahiers de F. de Saussure, 1942. № 2.
2. Darrault I. Présentation. Langage. 1976. № 43. P. 3–9.
3. Gosselin L. Sémantique de la temporalité en français. Romanistisches Jahrbuch. 1996. Vol. 48. Issue 1. 289 p.
4. Ivon H. Indicatif futur antérieur ou Suppositif probable? Le français moderne. Paris, 1953. № 3. P. 169–177.
5. Lakoff G. Women, fire and dangerous things. What categories reveal about the mind. Chicago, London : The University of Chicago press, 1987. P. 299–302.
6. Liere A. Entre lexique et grammaire : les périphrases verbales du Français. Linguistics. Université du Littoral Côte d'Oplac, 2011. 457 p.
7. Mauger G. Grammaire pratique du français d'aujourd'hui. Paris : Hachette, 1968. 415 p.
8. Serianni L. Grammatica italiana; italiano commune e lingua letteraria. Torino : Casa Editrice UTET, 1989. P. 555–556, 589.
9. Sten H. Les temps du verbe fini (indicatif) en français moderne. Copenhagen, E. Munksgaard, 1952. 264 p.
10. Valette M. Linguistiques énonciatives et cognitives françaises. Gustave Guillaume, Bernard Pottier, Maurice Toussaint, Antoine Culioli. Paris : éd Champion, 2006. 316 p.
11. Бондарко А. В. Функциональная грамматика. Ленинград : Наука, 1984. 136 с.
12. Булыгина Т.В. О границах и содержании прагматики. Изв. АН СССР. Серия лит-ры и языка. 1981. Т. 40. Вып. 4. С. 24–36.

13. Гак В.Г. Языковые преобразования. Москва : Языки русской культуры, 1998. 768 с.
14. Кириллов В.И., Старченко А.А. Логика : Учебник для юридических вузов. Москва : Юристъ, 2001. 256 с.
15. Макаров В.Л., Клейнер Г.Б. Микроэкономика знаний. Москва : Экономика, 2007. 204 с.
16. Рябинская Н.С. Речь как социальное действие: основные понятия дискурсивного анализа. *Социологический журнал*. № 4. 2002.
17. Лісова І.Г. Лексико-граматичні засоби вираження відносин часу у сучасній французькій мові (на матеріалі текстів офіційно-ділового стилю) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.05. Київ, 2001. 22 с.
18. Constitution de la République France. 4 octobre 1958. URL: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/le-bloc-de-constitutionnalite/texte-integral-de-la-constitution-du-4-octobre-1958-en-vigueur>
19. Code pénal. 09.06.2018 (ed. : 12.06.2018). URL: <http://codes.droit.org/CodV3/civil.pdf>
20. Toubon L. Loi du 4 août 1994 relative à l'emploi de la langue française. 7 p. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=LEGITEXT000005616341>
21. Retraite Macron. La réforme des retraites 2018–2019. URL : <https://droit-finances.commentcamarche.com/faq/61908-retraite-macron-la-reforme-des-retraites-2019>
22. Demande d'asile : démarches et procédures. Jurifiable par mon-avocat. URL : <https://www.jurifiable.com/search/node/aura>

Kirkovska I. Communicative-pragmatic potential of the means of futural meaning representation in official discourse in the French language

Summary. The article under consideration has focused on the CF study with stylistic, lexical-grammatical and communicative contexts being taken into consideration, as well as its representation in the French-language official discourse.

The aim of the article has been to study stylistic and communicative peculiarities of the official type of discourse, investigate the major communicative strategies, present in this type of discourse, define the types of futural

semantics in the official type of discourse in the French language and distinguish their communicative potential.

Methods of research. Within the framework of the given research systematic approach to the CF study has been applied: the method of interpretation analysis to identify modus components and individual modal meanings of CF, method of semantic generalization to investigate the usage of tense forms of CF, contextual and functional-stylistic analyses to define the CF semantics in the certain microcontexts.

The notions of strategies and tactics of language communication, the general context of utterance production and communicative aim of the speaker, realized within the framework of a certain speech act, form the basis of the communicative-pragmatic analysis of the official type of discourse. Official discourse has been defined as a separate type of discourse – correlate of official style. The realization of communicative-pragmatic effect in the official type of discourse takes place due to the synthesis of semantic-stylistic and contextual analyses of the utterance. The analysis of the factual material has proved that regulative-directive function is the main function of this type of discourse. The major types of futural semantics in the official type of discourse are “extratemporal future”, “future affirmation”, “point future”. The major communicative strategies, present in this discourse, are informing, volitive inducement, managing (group, person, community). Within the framework of official discourse the forms of category of futurity convey the constructive moduses of reality, its futural potential lies mainly in the temporal area of the futural presence.

Prospects for future research lie in the study of CF representation in the different types of speech acts: emotional-value, declarative, directive, commissive, representative, namely wishes, permission, advice, hints. Moreover, the investigation of CF in various types of discourse, including esoteric, culinary, advertising, intentional etc. seems promising.

Key words: category of futurity, business communication sphere, official discourse, future tense, futurity semantics, regulatory function.